

МАЪРУЗАЛАР БЎЙИЧА ТАРҚАТМА МАТЕРИАЛ

“Маъмурий жавобгарлик”

Маъруза мавзуси: *Маъмурий жазо қўлланилишининг умумий қоидалари*

Маърузачи: Р.С.Алтиев

1. МАЪРУЗАНИНГ НАТИЖАЛАРИ:

Маърузанинг асосий мақсади:

Маърузада “Маъмурий жавобгарлик” модулининг 6-мавзусини ёритишга мўлжалланган режадаги “Маъмурий жазо қўлланилишининг умумий қоидалари тушунчаси. Маъмурий жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатлар. Маъмурий жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатлар. Енгилроқ маъмурий жазо чорасининг қўлланилиши. Бир неча ҳуқуқбузарликни содир этганлик учун маъмурий жазони қўллаш. Маъмурий жазо қўлланиш муддатлари. Етказилган зарарни қоплаш мажбуриятини юклаш.” ҳақидаги асосий тушунчаларни бериш ва талабаларда мазкур ҳуқуқ институтлари ҳақида тегишли билимларни шакллантиришдан иборат. Маъруза жараёнида мавзуга доир муаммоли масалалар юзасидан савол-жавоблар ўтказилади, амалиёт таҳлил қилинади, муаммоли масалалар бўйича тарқатма материаллардан фойдаланилади.

Маъруза натижасида талаба:

- маъруза юзасидан тегишли тушунча, билим, кўникма ва тажрибага эга бўлиш имкониятига эга бўлади;
- маъруза бўйича тегишли мисоллар ва масалалар устида ишлаш, ўз муносабатини билдириш, тегишли моддий ва процессуал қонун нормаларини қўллай олиш кўникмасига эга бўлади;
- ўз жавобини асослаш, танқидий фикрлаш, оппонентни эшитиш кўникма ва қобилиятини шакллантиришга эришилади;
- тарқатма материалларни ўрганиш, ўз муносабатини билдириш, қонунларни амалётга қўллай олиш тайёрлаш кўникмасига эга бўлади;

2. МАВЗУ БЎЙИЧА ДАРС ОЛИБ БОРИШ МЕТОДИКАСИ:

- ✓ Маърузани ўтиш жараёнида технологик харитада кўрсатилган ахборот-коммуникатив ва замонавий педагогик технологиялардан фойдаланилиши назарда тутилади;
- ✓ Маъруза мавзусининг долзарблиги, ўрганилганлик даражаси, бу соҳада амалга оширилаётган ислохотлар мазмуни ҳақида тушунча берилади;
- ✓ Мавзуга оид миллий ва халқаро норматив ҳужжатлар билан таништирилади ва таҳлил қилинади;
- ✓ Режа асосида слайдлар ёрдамида маъмурий ҳуқуқбузарлик бўйича иш юритишнинг вазифалари принциплар, умумий қоидалари, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритишда қатнашувчи шахслар тушунтирилади;
- ✓ Процессуал ҳужжатлар ўрганилади ва таҳлил қилинади;
- ✓ Мунозарали (назарий) саволлар ўртага ташланади ва уларга баҳо берилади;
- ✓ Муаммоли масалалар тарқатилади ва уларнинг ечими эшитилади;
- ✓ Зарурият туғилганда, масала ва саволлар уйга топшириқ сифатида берилади;
- ✓ Асосий тушунчалар, савол-жавоблар умумлаштирилиб, маърузага якун ясалади.

3. ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАР:

- **Маъмурий жазо қўлланилишининг умумий қоидалари** - Маъмурий ҳуқуқбузарлик учун жазо ушбу Кодекс ва бошқа норматив ҳужжатларда белгилаб қўйилган доирада ва тартибда қўлланилади. Жазони қўлланиш чоғида содир этилган ҳуқуқбузарлик хусусияти, ҳуқуқбузарнинг шахси, унинг айбдорлик даражаси, мулкӣ аҳволи, жавобгарликни енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлар ҳисобга олинади.
- **Маъмурий жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатлар бу** – а) айбдорнинг ўз қилмишидан чин кўнгилдан пушаймон бўлиши; айбдорнинг ҳуқуқбузарликнинг зарарли оқибатлари олдини олиши, етказилган зиённи ихтиёрий равишда тўлаши ёки келтирилган зарарни бартараф қилиши; ҳуқуқбузарликнинг кучли руҳий ҳаяжон таъсири остида ёки оғир шахсий, оилавий ёхуд бошқа шароитлар юзага келганлиги оқибатида содир этилиши; ҳуқуқбузарликнинг таҳдид ёки мажбурлов таъсирида ёхуд хизмат юзасидан, моддий ёки бошқа жиҳатдан қарамлиги таъсири остида содир этилиши; ҳуқуқбузарликнинг вояга етмаган шахс томонидан содир этилиши; ҳуқуқбузарликнинг ҳомиладор аёл ёки ўн тўрт ёшгача бўлган боласини яққа ўзи тарбиялаётган шахс томонидан содир этилиши.
- **Маъмурий жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатлар бу** – ғайриҳуқуқий ҳаракатларни тўхтатиш ваколати бор шахслар томонидан қўйилган талабга қарамай, бундай ҳаракатларни давом еттириш; маъмурий жазо чорасига тортилган шахснинг бир йил мобайнида яна ўша хилдаги ҳуқуқбузарликни содир этиши, худди шунингдек, ҳуқуқбузарликнинг илгари судланган шахс томонидан содир этилиши; вояга етмаган шахсни ҳуқуқбузарликка тортиш; ҳуқуқбузарликнинг бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилиши; ҳуқуқбузарликнинг табиий офат шароитида ёки бошқа фавқулодда ҳолатларда содир этилиши; ҳуқуқбузарликнинг маст ҳолда содир этилиши. Маъмурий жазо чорасини қўлланувчи орган (мансабдор шахс) содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарликнинг хусусиятига қараб мазкур ҳолатни айбни оғирлаштирувчи ҳолат деб топмаслиги мумкин.
- **Ақли норасолик** шахснинг ғайриҳуқуқий ҳаракатни ёки ҳаракатсизликни содир этиш вақтидаги шундай руҳий ҳолатики, у мазкур қилмиш учун жавобгарликни қўллаш имкониятини йўққа чиқаради.
- **Сурункали руҳий касаллик** – даволаб бўлмайдиган ёки қийин даволанадиган руҳий касаллик ҳисобланади. Масалан, шизофрения, епилепсия – сурункали руҳий касалликлардир;
- **Руҳий фаолияти вақтинчалик бузилганлиги** сурункали руҳий касалликдан фарқли равишда, нисбатан тез ўтиб кетадиган ва тузалиш билан тугалланадиган руҳий касалликдир. Бунга оғир руҳий ларзалар натижасида келиб чиқадиган реактив ҳолатлар, патологик мастлик ва бошқалар киради;
- **Ақли заифлик** – руҳиятнинг муҳим камчиликларидан бўлиб, ўз хатти-ҳаракатларининг хусусиятига ва уларни содир этишнинг еҳтимол тутилган оқибатларига баҳо беришга тўсқинлик қилади. Ақли заифлик инсон туғилган пайтдан бўлиши ёки болалигидан пайдо бўлиши ёхуд авж олиб боровчи қандайдир руҳий касалликнинг натижаси бўлиши мумкин. Ақли заифлик – идиотия – ақлий жиҳатдан ривожланмаганликнинг енг чуқур даражаси, имбетсиаллик – ақлий заифликнинг ўртача даражаси ва дебиллик – ақлий заифликнинг енгил даражаси шаклида ифодаланиши мумкин;
- **Далиллар** – маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишга оид ҳар қандай фактик маълумотлардан иборат бўлиб, органлар (мансабдор шахслар) шу маълумотларга асосланиб маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳолати юз берган ёки бермаганлигини, муайян

шахсининг уни содир этишда айбдорлигини ва ишни тўғри кўриб чиқиш учун аҳамиятли бўлган бошқа ҳолатларни қонунда белгиланган тартибда аниқлайди.

- **Жабрланувчи** – маъмурий ҳуқуқбузарлик йўли билан маънавий, жисмоний ёки мулкый зарар етказилган шахс.
- **Эксперт** – ҳулоса бериш учун зарур фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасида махсус билимларга эга бўлган жисмоний шахс.
- **Гувоҳ** – маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш бўйича аниқланиши керак бўлган бирон-бир ҳолатдан воқиф бўлиши мумкин бўлган ва шу иш юзасидан гувоҳ сифатида чақирилиши мумкин бўлган шахс.

4. МАЪРУЗАНИНГ АСОСИЙ МАСАЛАЛАРИ:

Маъмурий жазо қўлланилишининг умумий қоидалари. Маъмурий жазо – маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси ва бошқа қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган доирада ва тартибда қўлланилади. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарликни назарда тутувчи санксияларда – жазо чораси ва унинг рухсат этилган меъёрлари (ҳажми) кўрсатиб ўтилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик ишларини кўриб чикувчи давлат органи (мансабдор шахс):

биринчидан, маъмурий жавобгарликни назарда тутувчи модда санксиясида кўрсатиб ўтилган жазони тайинлаши мумкин;

иккинчидан, маъмурий жавобгарликни назарда тутувчи модда санксиясида кўрсатиб ўтилган қўшимча жазони тайинлаши ёки тайинламаслиги мумкин;

учинчидан, маъмурий жавобгарликни назарда тутувчи модда санксиясида кўрсатиб ўтилган жазонинг қуйи ва юқори ҳажмлари доирасидан келиб чиққан ҳолда қўллаши мумкин.

Ваколатли давлат органи (мансабдор шахс) жазони қўллаш чоғида, содир этилган ҳуқуқбузарлик хусусияти, ҳуқуқбузарнинг шахси, унинг айбдорлик даражаси, мулкый аҳволи, жавобгарликни енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларни ҳисобга олиши лозим.

Маъмурий жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатлар. ЎзР МЖтКнинг 31-моддасига биноан маъмурий жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатларга қуйидагилар киради:

- 1) айбдорнинг ўз қилмишидан чин кўнгилдан пушаймон бўлиши;
- 2) айбдорнинг ҳуқуқбузарликнинг зарарли оқибатлари олдини олиши, етказилган зиённи ихтиёрий равишда тўлаши ёки келтирилган зарарни бартараф қилиши;
- 3) ҳуқуқбузарликнинг кучли руҳий ҳаяжон таъсири остида ёки оғир шахсий, оилавий ёхуд бошқа шароитлар юзага келганлиги оқибатида содир этилиши;
- 4) ҳуқуқбузарликнинг таҳдид ёки мажбурлов таъсирида ёхуд хизмат юзасидан, моддий ёки бошқа жиҳатдан қарамлиги таъсири остида содир этилиши;
- 5) ҳуқуқбузарликнинг вояга етмаган шахс томонидан содир этилиши;
- 6) ҳуқуқбузарликнинг ҳомиладор аёл ёки ўн тўрт ёшгача бўлган боласини якка ўзи тарбиялаётган шахс томонидан содир этилиши.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чикувчи орган (мансабдор шахс) бошқа ҳолатларни ҳам жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолат деб топиши мумкин.

Давлат органи (мансабдор шахс) маъмурий жазо чорасини қўллаётганда жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатларни ва ҳуқуқбузарнинг моддий аҳволини инобатга олган ҳолда ва сабабини албатта кўрсатиб, ЎзР МЖтКнинг Махсус қисмидаги моддаларнинг жазо белгилаш қисмида назарда тутилган енг кам жазодан ҳам енгилроқ жазо чорасини қўллаши мумкин.

Содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарлик кам аҳамиятли бўлган тақдирда, шу ишни кўриб чиқишга ваколати бўлган орган (мансабдор шахс) ҳуқуқбузарни маъмурий жавобгарликдан озод етиб, уни огоҳлантириш билан кифояланиши мумкин.

Маъмурий жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатлар. ЎзР МЖТКнинг 32-моддасига биноан маъмурий жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатларга қуйидагилар киради:

1) ғайриҳуқуқий ҳаракатларни тўхтатиш ваколати бор шахслар томонидан қўйилган талабга қарамай, бундай ҳаракатларни давом еттириш;

2) маъмурий жазо чорасига тортилган шахснинг бир йил мобайнида яна ўша хилдаги ҳуқуқбузарликни содир этиши, худди шунингдек, ҳуқуқбузарликнинг илгари судланган шахс томонидан содир этилиши;

3) вояга етмаган шахсни ҳуқуқбузарликка тортиш;

4) ҳуқуқбузарликнинг бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилиши;

5) ҳуқуқбузарликнинг табиий офат шароитида ёки бошқа ғавқулдда ҳолатларда содир этилиши;

6) ҳуқуқбузарликнинг маст ҳолда содир этилиши. Маъмурий жазо чорасини қўлланувчи орган (мансабдор шахс) содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарликнинг хусусиятига қараб мазкур ҳолатни айбни оғирлаштирувчи ҳолат деб топмаслиги мумкин.

Бир неча ҳуқуқбузарликни содир этганлик учун маъмурий жазони қўллаш. Битта шахс икки ёки ундан ортиқ маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган тақдирда, маъмурий жазо ҳар бир ҳуқуқбузарлик учун алоҳида-алоҳида қўлланилади.

Башарти шахс бир неча маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган бўлиб, шу ҳақдаги ишлар бир вақтнинг ўзида айна бир орган (мансабдор шахс) томонидан кўриб чиқиляётган бўлса, бу шахсга нисбатан қўлланиладиган узил-кесил жазо оғирроқ маъмурий жазони назарда тутувчи санксия доирасида қўлланилади.

Башарти шахс ЎзР МЖТКнинг Махсус қисмидаги бир неча модда билан маъмурий жавобгарлик белгиланган ва улар тўғрисидаги ишларни ҳар хил орган (мансабдор шахс) кўрадиган ҳаракат (ҳаракатсизлик) содир этган бўлса, унга нисбатан жазо оғирроқ маъмурий жазони назарда тутувчи санксия доирасида қўлланилади.

Маъмурий жазо қўлланиш муддатлари. Маъмурий жазо ҳуқуқбузарлик содир этилган кундан бошлаб, давом этаётган ҳуқуқбузарликлар учун эса, ҳуқуқбузарлик аниқланган кундан бошлаб икки ойдан кечиктирмай қўлланилиши мумкин.

Жиноят ишини қўзғатиш рад этилган ёки жиноят иши тугатилган бўлса-ю, лекин ҳуқуқбузарнинг ҳаракатларида маъмурий ҳуқуқбузарлик аломатлари мавжуд бўлса, маъмурий жазо чораси жиноят иши қўзғатишни рад этиш ёки жиноят ишини тугатиш тўғрисида қарор қабул қилинган кундан бошлаб бир ойдан кечиктирмай қўлланилиши мумкин.

Ушбу муддатлар ашёларни божхона муносабатларини тартибга соладиган қонун ҳужжатлари асосида мусодара қилиш ҳолларига нисбатан татбиқ этилмайди.

Маъмурий жазога тортилган шахс шу жазони ўташ муддати тугаган кундан бошлаб бир йил мобайнида янги маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этмаган бўлса, мазкур шахс маъмурий жазога тортилмаган деб ҳисобланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс маъмурий ҳуқуқбузарлик оқибатида келтирилган зарарни қоплаши шарт.

Башарти маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этиш оқибатида жисмоний шахсга, корхона, муассаса, ташкилотга, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи ёки давлатга етказилган мулкый зарар белгилаб қўйилган енг кам иш ҳақидан кўп бўлмаса, орган (мансабдор шахс) жазо қўллаш пайтида айбдор бу зарарни қоплаши тўғрисидаги масалани ҳам ҳал этишга ҳақлидир, маъмурий ишлар бўйича судья эса – бу масалани етказилган зарар миқдоридан қатъи назар ҳал қилаверади.

Бошқа ҳолларда маъмурий ҳуқуқбузарлик натижасида етказилган мулкый зарарни қоплаш фуқаролик-ҳуқуқий тартибда ҳал қилинади.

Маъмурий жазони қўллаш – маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахсни бажарилмаганлиги учун маъмурий жазо қўлланилган вазифани бажаришдан озод етмайди.

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига биноан зарурий мудофаа, охири зарурат ва ақли норасолик ҳолатида содир этилган ҳаракатлар маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланмайди ва маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин эмас.

Жумладан, ЎзР МЖТКнинг 18-моддасига биноан, маъмурий ҳуқуқбузарлик учун маъмурий жавобгарликни белгиловчи норматив ҳужжатларда назарда тутилган, лекин зарурий мудофаа ҳолатида, яъни шахсни ёки мудофааланувчининг ёхуд бошқа шахснинг ҳуқуқларини, жамият ёки давлат манфаатларини ғайриҳуқуқий тажовузлардан шундай тажовуз қилаётган шахсга зарар етказиш йўли билан ҳимоя қилиш вақтида, башарти бунда зарурий мудофаа чегарасидан чикиб кэтилишига йўл қўйилмаган бўлса, содир этилган ҳаракатлар маъмурий ҳуқуқбузарлик деб ҳисобланмайди.

ЎзР МЖТКнинг 19-моддасига биноан, норматив ҳужжатларда назарда тутилган, ҳуқуқларга ҳамда қонун билан ҳимоя этиладиган манфаатларга зарар етказган, охири зарурат ҳолатида, яъни шахсга ёки мазкур шахснинг ёхуд бошқа шахснинг ҳуқуқларига, жамият ёки давлат манфаатларига таҳдид етаётган хавфни, башарти бу хавфни ўша ҳолатда бошқача чоралар билан бартараф етиб бўлмаса ҳамда етказилган зарар олди олинган зарарга қараганда камроқ бўлса, бартараф этиш учун содир этилган ҳаракатлар маъмурий ҳуқуқбузарлик деб ҳисобланмайди.

ЎзР МЖТКнинг 20-моддасига биноан, ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ҳаракатсизлик содир этган вақтида ақли норасолик ҳолатида бўлган шахс, яъни сурункали руҳий касаллик, руҳий фаолияти вақтинча бузилганлиги, ақли заифлиги ёхуд бошқа хил касаллик оқибатида ўз ҳаракатининг (ҳаракатсизлигининг) аҳамиятини идрок ета олмаган ёки бошқара олмаган шахс маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин эмас.

Ақли норасолик шахснинг ғайриҳуқуқий ҳаракатни ёки ҳаракатсизликни содир этиш вақтидаги шундай руҳий ҳолати, у мазкур қилмиш учун жавобгарликни қўллаш имкониятини йўққа чиқаради.

Ақли норасоликнинг мезонлари қонунчиликда аниқ санаб ўтилган бўлиб, унга қуйидагилар киради:

а) сурункали руҳий касаллик – даволаб бўлмайдиган ёки қийин даволанадиган руҳий касаллик ҳисобланади. Масалан, шизофрения, епилепсия – сурункали руҳий касалликлардир;

б) руҳий фаолияти вақтинчалик бузилганлиги сурункали руҳий касалликдан фарқли равишда, нисбатан тез ўтиб кэтадиган ва тузалиш билан тугалланадиган руҳий касалликдир. Бунга оғир руҳий ларзалар натижасида келиб чиқадиган реактив ҳолатлар, патологик мастлик ва бошқалар киради;

в) ақли заифлик – руҳиятнинг муҳим камчиликларидан бўлиб, ўз хатти-ҳаракатларининг хусусиятига ва уларни содир этишнинг еҳтимол тутилган оқибатларига баҳо беришга тўсқинлик қилади. Ақли заифлик инсон туғилган пайтдан бўлиши ёки болалигидан пайдо бўлиши ёхуд авж олиб борувчи қандайдир руҳий касалликнинг натижаси бўлиши мумкин. Ақли заифлик – идиотия – ақлий жиҳатдан ривожланмаганликнинг енг чуқур даражаси, имбетсиаллик – ақлий заифликнинг ўртача даражаси ва дебиллик – ақлий заифликнинг енгил даражаси шаклида ифодаланиши мумкин;

г) бошқа касалликлар – руҳий бузилишнинг оғир шакли билан боғлиқ бўлган турли касалликлар, психопатиянинг айрим шакллари, юқумли касалликлар билан боғлиқ бўлган руҳий хасталиклар.

Маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахс тиббий кўрикдан ўтиши ҳамда юқорида санаб ўтилган касалликларнинг мавжудлиги ҳақида руҳий шифокорнинг ҳулосаси бўлиши лозим.

Агар, маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахсда руҳий касаллик мавжудлиги ҳақида маълумот бўлса, ишни кўриб чиқувчи орган экспертиза тайинлаши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахснинг ақли норасо эканлиги аниқланганда, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш бошланиши мумкин эмас, бошланган иш эса тўхтатилиши керак.

5. СЕМИНАР САВОЛЛАРИ:

- Маъмурий жазо қўлланилишининг умумий қоидалари тушунчаси.
- Маъмурий жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатлар.
- Маъмурий жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатлар.
- Енгилроқ маъмурий жазо чорасининг қўлланилиши.
- Бир неча ҳуқуқбузарликни содир этганлик учун маъмурий жазони қўллаш.
- Маъмурий жазо қўлланиш муддатлари.
- Етказилган зарарни қоплаш мажбуриятини юклаш.

6. МУСТАҚИЛ ТАЙЁРЛАНИШ УЧУН МАСАЛАЛАР:

1. Маъмурий жазо қўллашнинг умумий асосларини таҳлил қилинг.
2. Маъмурий жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатларни тавсифини келтиринг.
3. Маъмурий жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатларни тавсифини келтиринг.
4. Енгилроқ маъмурий жазо чорасини қўллашнинг ҳуқуқий асосини келтиринг.
5. Бир неча ҳуқуқбузарликни содир этганлик учун маъмурий жазони қўллашнинг ҳуқуқий асосларини келтиринг.
6. Маъмурий жазо қўллашнинг асослари ва шартларини таҳлил қилинг.

7. МУСТАҚИЛ ЎҚИШ УЧУН АДАБИЁТЛАР:

- 1) Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 08.12.1992 й. қабул қилинган.
- 2) Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. Ўзбекистон Республикаси 22.09.1994 й. 2015-ХИИ-сон Қонуни билан тасдиқланган.
- 3) Қурилиш соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар учун юридик шахсларнинг жавобгарлиги тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 15 декабр Қонуни // ЎзР ОМА, 2001, №1-2, 21-м.
- 4) “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг 29.09.2010 й. ЎРҚ-263-сон Қонуни билан қабул қилинган // ЎзР ОМПА, 2010 й.
- 5) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссиялар фаолиятини такомиллаштириш ҳақида”ги 2000 йил 21 сентябр Қарори // ЎзР ҚХТ, 2000, № 6, 99-модда.
- 6) Хамедов И. Административное право. Учебник.- Т.:УМЭД, 2004. – 234 с
- 7) Эркин Хожиев, Тўлқин Хожиев. Маъмурий ҳуқуқ: Бакалавриятнинг 5380100 - Юриспруденсия йўналиши талабалари учун дарслик / Масъул муҳаррир: ю.ф.д., проф. М.Х.Рустамбаев.– Т.: 2006.– 800 б.
- 8) Маъмурий ҳуқуқ: Дарслик / Х.Т. Одилқориев, И.Исмаилов, Н.Т. Исмаилов ва бошқ.; проф. Х.Т. Одилқориев ва Б.Е.Қосимовнинг умумий таҳрири остида. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2010. – 640 б.
- 9) Эркин Хожиев, Тўлқин Хожиев. Маъмурий ҳуқуқ. Дарслик. – Т.: “Фан ва технология”, 2008. – 608 б.